

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΚΩΔΙΚΟΣ ΤΟΥ 1812 ΜΕ ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΑ ΙΑΤΡΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Καραμπερόπουλος Δ.

Εργαστήριο Ιστορίας Ιατρικής, Ιατρική Σχολή Πανεπιστημίου Αθηνών

Σκοπός της ανακοίνωσης είναι να παρουσιασθούν του Κώδικα 47 (Γ. Λαδάς 2) του 1812, που απόκειται στα Γενικά Αρχεία του Κράτους¹ τα σύγχρονα της εποχής του και αρχαία ιατρικά κείμενα.

Υλικό-Αποτελέσματα. Η διερεύνηση του Κώδικα έδειξε ότι περιέχει στις αριθμημένες του σελίδες 1-46 ένα ιατρικό κείμενο της συγχρόνου εποχής με τίτλο «*Εγχειρίδιον της των ζώων οικονομίας τουτέστιν η περί ανθρώπου και περί τα άλογα ζώα αιτία του ζήν*»², το οποίο είναι αντιγραφή του τυπωμένου έργου πριν από λίγα χρόνια, το 1798 στη Βενετία, του ιατρού Κηρύκου Χαιρέτου του Κρητός (1756-1830).

Ο ιατρός αυτός για αρκετό καιρό παρέμενε στο Άγιον Όρος, όπου είχε την ευκαιρία να μελετάει βιβλία και χειρόγραφα. Μετέφρασε από τα γαλλικά το βιβλίο *Ιστορία περί του θανάτου του βασιλέως της Γαλλίας Λουίτζη ΙΣΤ'*, Βενετία 1793.

Επιμελήθηκε την έκδοση αρκετών βιβλίων³:

Διήγησις Αλεξάνδρου Μακεδόνας, Βενετία 1788,

Θεοδώρου Γαζή, Γραμματικής εισαγωγής βιβλία τέσσερα, Βενετία 1792,

Βοσπορομαχία τού Μόμαρς, β' έκδοση, Βενετία 1792,

Ωρολόγιον το Μέγα, Βενετία 1792,

Θησαυρός Δαμασκηνού, Βενετία 1793,

Θείον και Ιερόν Ευαγγέλιον, Βενετία 1793,

Μηνιαίον του Ιουλίου 1793,

Μηνιαίον του Σεπτεμβρίου, Βενετία 1793,

Προσφώνημα προς το εκλαμπρότατον γένος των τε Μαρουτσαίων και Καραϊωαννίδων δια στίχων ιαμβικών, Βενετία 1793.

Χαρακτηριστικό είναι το περιστατικό, το οποίο μνημονεύει ο Κων. Σάθας⁴, με τον Κήρυκο Χαιρλετη και τους άλλους δύο συμφοιτητές του στην Ιατρική Σχολή της Πάδοβας Ιωάννη Καποδίστρια και Κων. Βαρδαλάχο, όταν επισκέφθηκαν το Φρενοκομείο San Servolo της Βενετίας. Κάποια στιγμή από το παράθυρο ενός θαλάμου ένας ασθενής τους φώναζε και λέει στον Χαιρέτη "εσύ Ελληνα θα υπηρετήσεις ένα μέγα αυθέντη του κόσμου", στον Καποδίστρια "εσύ μία ημέρα θα κυβερνήσεις το πιο ένδοξο έθνος του κόσμου" και απευθυνόμενος προς τον Βαρδαλάχο του λέει "και σύ θα διατρέξης πολλούς τόπους διδάσκων την νεολαίαν και επί τέλους ευρύς τάφος θα σε δεχθεί". Κατά παράδοξο τρόπο επαληθεύθηκαν οι

¹ Βιβλιοθήκη Γενικών Αρχείων του Κράτους, αρ. 12, *Τα Περιεχόμενα των Γενικών Αρχείων του Κράτους*, τόμος Δεύτερος, Εισαγωγή-Επιμέλεια-Ευρετήριο Κωνστ. Αθ. Διαμάντη, Αθήναι 1973, Τμήμα ΣΤ'. Κώδικες (Γ.Λαδά), σελ. 739: «2. Αιών ΙΘ'. Σύμμικτα. Εν αρχή εγχειρίδιον της των ζώων οικονομίας του Χαιρέτου, εν όλω 13 έργα, άγνωστα μεταγράψεις, ιατροσόφια, χρονικά κλπ., σχήμα 4^{ον}, στάχωςις περγαμινή».

² Βλ. Γ. Λαδά-Α. Χατζηδημού, *Ελληνική Βιβλιογραφία των ετών 1796-1799*, αρ. 104, Αθήνα 1973.

³ Βλ. Ν. Γ. Κοντοσόπουλου, «Τα εν Βενετία τυπογραφεία ελληνικών βιβλίων κατά την Τουρκοκρατίαν», *Αθηνά*, τόμ. 58, 1954, σελ. 286-342.

⁴ Κων. Σάθα, *Νεοελληνική Φιλολογία. Βιογραφίαί τωβ εν τοις γράμμασι διαλαμπάντων Ελλήνων από της καταλύσεως της Βυζαντινής αυτοκρατορίας μέχρι της Ελληνικής Εθνεγερσίας (1453-1821)*, εν Αθήναις 1868, σελ. 655-660.

προφητικοί αυτοί λόγοι του παράφρονος. Ο Χαιρέτης έγινε ιατρός του Σουλτάνου, ο Καποδίστριας κυβερνήτης της Ελλάδος και ο Βαρδαλάχος δίδαξε σε διάφορα ελληνικά σχολεία αλλά τελικά στις Κυκλάδες ναυάγησε και πνίγηκε σε μία τρικυμία.

Ο Χαιρέτης σε μεγάλη ηλικία σπούδασε στην Πάδοβα, από όπου έλαβε το 1797 το πτυχίο Ιατρικής. Αυτό μεταφράσθηκε στα ελληνικά από τον καθηγητή Χειρουργικής της Πάδοβας M.V.Malacarne, (1749-1816), ο οποίος γνώριζε ελληνικά, και δημοσιεύθηκε από τον Κων. Σάθα, *Νεοελληνική Φιλολογία*, 1868, σελ. 655-660. Ο Χαιρέτης το 1799 μετέβη στην Κρήτη, αλλά τελικά εγκαταστάθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 1811, όπου διορίσθηκε ιατρός του Σουλτάνου.

Στο βιβλίο του Κηρύκου Χαιρέτη γίνεται αναφορά στην ανατομία και φυσιολογία του αναπνευστικού, πεπτικού και κυκλοφορικού συστήματος και θα πρέπει να θεωρείται, όπως έχουμε δείξει⁵, ως το πρώτο στα ελληνικά έντυπο βιβλίο φυσιολογίας. Το βιβλίο αυτό του Κηρύκου Χαιρέτη επανεκδόθηκε το 2002 σε αναστατική μορφή με την επιμέλεια του αιμνήστου διδάκτορος της Ιστορίας της Ιατρικής Μανώλη Δετοράκη.

Για την επιστημονική εγκυρότητα του βιβλίου ενδιαφέρον έχει να επισημανθεί ότι η έκδοση αυτή του βιβλίου του Χαιρέτη είχε την έγκριση εγκύρων καθηγητών: του Ιωάννη Χαρβούρη καθηγητή της «Πρακτικής Θεραπείας» στο Τορίνο και Παρίσι, του Μάρκου Χαρβούρη καθηγητή της Χημείας στην Πάδοβα και του M.V.Malacarne καθηγητή της Χειρουργικής στην Πάδοβα, οι οποίοι μάλιστα του είχαν συστήσει την μετάφραση και έκδοση του βιβλίου αυτού και στην ιταλική γλώσσα.

Συμπληρωτικά τονίζεται ότι, όπως έχουμε επισημάνει σε ιδιαίτερη εργασία⁶ μας, στον Κώδικα αυτόν καταχωρίζονται τα ιατρικά κείμενα από το βιβλίο του Ρήγα Βελεστινλή, *Φυσικής απάνθισμα*, Βιέννη 1790, που είναι παρμένα όπως έχουμε αποδείξει από την Γαλλική Εγκυκλοπαίδεια των Diderot και D'Alembert⁷.

Στις επόμενες σελίδες 49-112 του υπό παρουσίαση Κώδικα αναγράφεται ο τίτλος «Γαληνού Εισαγωγή ή ιατρός. Πως εύρηται η ιατρική», με αρχή «*Ελληνες των τεχνών τας αιρέσεις ή θεών παισίν ανατεθέασιν ή τισιν εγγύς αυτών...*», και τέλος «*...αλλ' ως επί το πλείστον ρευματίζεσθαι τα έλκη σπουδάζομεν*». Όπως διαπιστώσαμε από τη σχετική παραβολή του αναγραφομένου κειμένου του Κώδικα, αυτό είναι αντιγραφή του σχετικού έργου του Γαληνού «*Εισαγωγή ή ιατρός*»⁸. Ο Γαληνός στο έργο του αυτό συνοπτικά κάνει αναφορά στην ιατρική, στις σχολές της, στα μέρη της, τα στοιχεία από τα οποία συνίσταται το σώμα, στην ονοματολογία των μερών του σώματος, την ανατομή, την οστεολογία, στους χυμούς, δυνάμεις και νόσους, στις παθήσεις οφθαλμού, κεφαλής, δέρματος και στα χρησιμοποιούμενα φάρμακα, καθώς επίσης γράφει περί χειρουργικής, περί εξαρθημάτων και καταγμάτων.

⁵ Δημ. Καραμπερόπουλου, Η ιατρική ευρωπαϊκή γνώση στον ελληνικό χώρο 1745-1821, Βιβλιοθήκη Ιστορίας της Ιατρικής, αρ. 1, εκδ. Αθ. Σταμούλη, Αθήνα 2003, σελ. 77.

⁶ Δημ. Καραμπερόπουλου, *Τα ιατρικά κείμενα του "Φυσικής απάνθισμα" του Ρήγα σε Κώδικα του 1812*, Αθήνα 2009. Ομοίως και στο περιοδικό *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, τόμ. 51, Λάρισα, 2007, σελ. 155-160.

⁷ Δημ. Καραμπερόπουλου, «Η Γαλλική "Encyclopedie" ένα πρότυπο του έργου του Ρήγα "Φυσικής απάνθισμα"», περιοδικό *Ο Ερασιστής*, τόμ. 21, 1997, σελ. 95-128.

⁸ Βλ. G.C. Kuehn, *Opera Omnia, Γαληνού Απαντα*, τόμ. XIV, Λειψία 1827, σελ. 674-797.

Ο συγγραφέας του Κώδικα ιατρός Αλέξανδρος Κωνσταντίνου ο εξ Ιωαννίνων είναι ενήμερος των συγχρόνων γνώσεων, εφόσον περιλαμβάνει στα κείμενά του ένα ιατρικό έργο, το οποίο λίγα χρόνια πριν είχε τυπωθεί και είχε μάλιστα την έγκριση γνωστών καθηγητών της Ιταλίας. Επί πλέον όμως καταχωρίζει στο χειρόγραφο του και κείμενο του Γαλιηού, στοιχείο το οποίο δείχνει ότι παράλληλα ήταν ενήμερος σχετικά με τα ιατρικά έργα των αρχαίων Ελλήνων ιατρών.

Συμπερασματικά τονίζεται ότι ο παρουσιαζόμενος Κώδικας του 1812 με τα δύο αυτά ιατρικά του κείμενα, της συγχρόνου εποχής και της αρχαίας ελληνικής ιατρικής, δείχνει την επικρατούσα στάση των νεότερων ιατρών έναντι των αρχαίων ελληνικών ιατρικών κειμένων. Επί πλέον θα πρέπει να αποτελεί παράδειγμα στους σημερινούς Έλληνες ιατρούς, οι οποίοι πλέον των συγχρόνων ιατρικών τους γνώσεων θα πρέπει να γίνονται κοινωνοί και της αρχαίας ελληνικής ιατρικής κληρονομιάς.

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΚΩΔΙΚΟΣ ΤΟΥ 1812 ΜΕ ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΑ ΙΑΤΡΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Καραμπερόπουλος Δ.

Εργαστήριο Ιστορίας Ιατρικής, Ιατρική Σχολή Πανεπιστημίου Αθηνών

Σκοπός της ανακοίνωσης είναι να παρουσιασθούν του Κώδικα 47 (Γ.Λαδάς 2) έτους 1812 των Γενικών Αρχείων του Κράτους, τα σύγχρονα της εποχής του και αρχαία ιατρικά κείμενα.

Υλικό-Αποτελέσματα. Η διερεύνηση του Κώδικα έδειξε ότι μεταξύ άλλων περιέχει στις αριθμημένες του σελίδες 1-48 ένα ιατρικό κείμενο της συγχρόνου εποχής με τίτλο «Εγχειρίδιον των των ζώων οικονομίας τουτέστιν η περί ανθρώπου και περί τα άλογα ζώα αιτία του ζήν», το οποίο είναι αντιγραφή του τυπωμένου έργου λίγα χρόνια πριν το 1798 στη Βενετία του ιατρού Κηρύκου Χαιρέτου. Στο κείμενο αυτό, όπως έχουμε δείξει, γίνεται αναφορά στην ανατομία και φυσιολογία του αναπνευστικού, πεπτικού και κυκλοφορικού συστήματος και θεωρείται ως το πρώτο στα ελληνικά έντυπο βιβλίο φυσιολογίας.

Στις επόμενες σελίδες 49-112 του υπό παρουσίαση Κώδικα αναγράφεται ο τίτλος «Γαληνού Εισαγωγή ή ιατρός. Πως εύρηται η ιατρική», με αρχή «Ελληνες των τεχνών τας αιρέσεις ή θεών παισίν ανατεθλέασιν ή τισιν εγγύς αυτών...», και τέλος «...αλλ' ως επί το πλείστον ρευματίζεσθαι τα έλκη σπουδάζομεν». Όπως διαπιστώσαμε από τη σχετική παραβολή του αναγραφόμενου κειμένου του Κώδικα, αυτό είναι αντιγραφή του σχετικού έργου του Γαληνού «Εισαγωγή ή ιατρός». Βλ. G.C. Kuehn, Opera Omnia, Γαληνού Απαντα, τόμ. XIV, Λειψία 1827, σελ. 674-797. Ο Γαληνός στο έργο του αυτό συνοπτικά κάνει αναφορά στην ιατρική, στα μέρη της, στην ονοματολογία των μερών του σώματος, την ανατομή, την οστεολογία, στις παθήσεις και στα χρησιμοποιούμενα φάρμακα, καθώς επίσης γράφει περί χειρουργικής, περί εξάρθρημάτων και καταγμάτων.

Ο συγγραφέας του Κώδικα ιατρός Αλέξανδρος Κωνσταντίνου ο εξ Ιωαννίνων είναι ενήμερος των συγχρόνων γνώσεων, εφόσον περιλαμβάνει στα κείμενά του ένα ιατρικό έργο, το οποίο λίγα χρόνια πριν είχε τυπωθεί και είχε μάλιστα την έγκριση γνωστών καθηγητών της Ιταλίας. Επί πλέον όμως καταχωρίζει στο χειρόγραφό του και κείμενο του Γαληνού, στοιχείο το οποίο δείχνει ότι ήταν ενημερωμένος σχετικά με τα ιατρικά έργα των αρχαίων Ελλήνων ιατρών.

Συμπερασματικά τονίζεται ότι ο παρουσιαζόμενος Κώδικας του 1812 με τα δύο αυτά ιατρικά του κείμενα, της συγχρόνου εποχής και της αρχαίας ελληνικής ιατρικής, θα πρέπει να αποτελεί παράδειγμα στους σημερινούς Έλληνες ιατρούς, οι οποίοι πλέον των συγχρόνων ιατρικών τους γνώσεων θα πρέπει να γίνονται κοινωνοί και της αρχαίας ελληνικής ιατρικής κληρονομιάς.